

BÜRKÜT

Türk Dünyası Dergisi

BÜRKÜT

Journal of Turkish World

www.burkutdergisi.com

Değerlendirme Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 13.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.05.2024

Gümüş, B. C. (2024). Yusuf Akçura ve Rusya Türklüğü. *Bürküt Türk Dünyası Dergisi*, 3(1), 99-102.
<https://doi.org/10.....>

YUSUF AKÇURA VE RUSYA TÜRK LÜĞÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi Berk Can GÜMÜŞ

Ege Üniversitesi berkcan331_04@hotmail.com ORCID

Giriş

Türklüğün gelişimi için durmaksızın çalışarak hayatının neredeyse tamamını bu ideal üzerine şekillendiren, XX. yüzyılın en önemli şahsiyetlerinden mütefekkir, yazar, siyasetçi, muallim ve gazeteci Yusuf Akçura, elli dokuz yıllık hayatında birçok önemli olaya ve değişime şahit olmuştur. Rusya Türklerinin faydasına olacak her durumda onların çıkarlarını savunmuş, Türkcü ve yenilikçi fikirleri ile Türkiye'deki aydınları da etkilemiştir. Sıkıntılarla dolu yorgun ömründe tek amacı, ortak kümede güçlü bir Türk birliği yaratmak; yaratılan birlikle Türk dünyasının gelişimine ve yükselmesine öncü olmaktır. Akçura, Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Aradaki farklılıklar ve Türk dünyasındaki sorunların ne olduğunun farkındadır. Yazılarında bu farklılıklara eğilerek önemli tespitlerde bulunmuştur.

Akçura, 2 Kasım 1876 yılında Simbirsk'de doğmuştur. Ahmet Temir, doğumu hakkında çeşitli rivayetler olduğunu, 1879 yılında da doğmuş olabileceğini, fakat bu tarihin herhalde bir yanlışlık eseri Akçura tarafından "Türk Yılı" dergisinde zikredildiğini söyler (Temir, 1987, s. 9). Kanlıdere ise, incelediğimiz eserde, Simbirsk Camisi'nin metrika kayıtları ile Akçura'nın mektuplarından 1876 yılında doğduğunu kanıtlar ve Akçura'nın Türk Yılı Dergisi'nde belirttiği ve mezar taşında yazan 1879 tarihinin yanlış olduğunu ifade eder (Kanlıdere, 2023, s. 25). Akçura yüklü miktarda servete sahip bir ailede doğar. Fakat babasının işleri, Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle çıkan mali kriz sebebiyle bozulmaya başlar. Babası Hasan Akçurin 1878 yılında vefat edince işleri yerine koymaya çalışan annesi, mali krizle birlikte işleri yürütmekte başarılı olamaz ve İstanbul'a taşınırlar. Annesi burada Dağıstanlı Osman Bey ile evlenir. Osman Bey onu askerî rüştiyeye yazdırır (Kanlıdere, 2023, s. 25). Daha sonra girdiği Kuleli'de tanıştığı Ahmet Ferit ile bir süre sonra Trablusgarp'a sürgüne gönderilir. Sürgünden kaçarak Paris'e gider. Paris'te Ulum-i Siyasiye Mektebi'nde geçirdiği eğitim dönemi, fikir hayatını etkileyen en önemli dönemlerden birini oluşturur. Eğitim hayatı sonrasında Rusya'ya dönerek amcası Yusuf Bey'in fabrikasında çalışır. Bir süre sonra amcasının işlerini bırakarak Âlimcan Barudî'nin Muhammediye Medresesi'ne muallim olarak çalışmaya gider. Rusya'da ve Türkiye'de Rusya Türklerinin faydası için sürekli ikili ilişkilerde bulunur. Kongrelere katılır, Duma Meclisi'nde bulunur. Ömrünün son yıllarını Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nde görev alarak geçirir. 11 Mart 1935 yılında oğlu Tuğrul

ile birlikte İstanbul Üniversitesi'nde son dersini vermeye gider ve dönüş yolunda Haydarpaşa tren garında vefat eder.

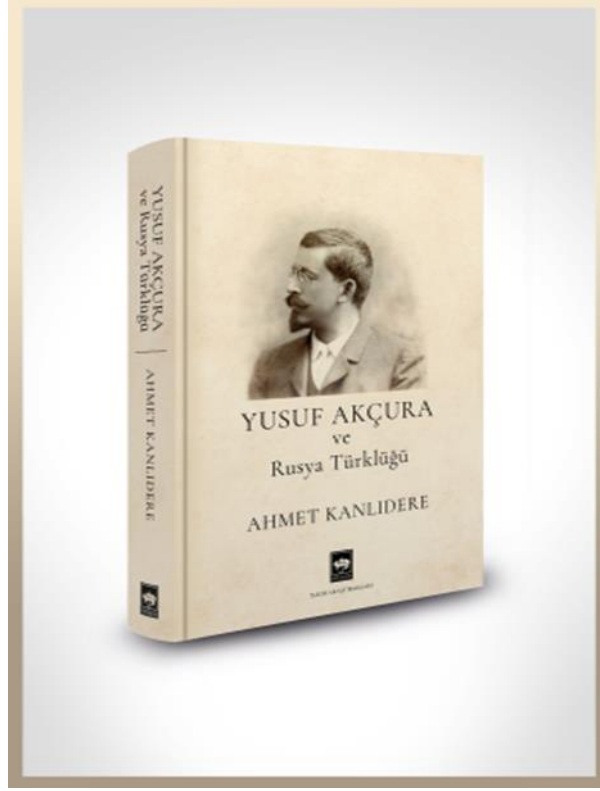

Foto 1: Kitabın kapak sayfasından bir görüntü

Tanıtım

Ahmet Kanlıdere, *Yusuf Akçura ve Rusya Türklüğü* adlı eserinde öncelikle Akçura'nın detaylı öz geçmişini vermiştir. Kanlıdere kitabın ön sözünde eserin yazılış amacını şöyle belirtir: "İşte bu çalışmanın temel amacı, daha önce kullanılmamış belgeleri de kullanarak bütüncül bir Akçura portresi ortaya koymaktır" (Kanlıdere, 2023, s. 17). Bu çalışmada Kanlıdere, binlerce belgeyi çözümlemiş, mektupları okumuş ve detaylı araştırmalar yapmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı ise, Akçura'nın tam bir listesi tespit edilmemiş "Kazan Muhbiri", "Vakit", "Tercüman", "Ahbâr", "Şûrâ" ve "Beyân'ül-hak" gibi gazete ve dergilerdeki yazılarını tespit edip analizini yapmaktır (Kanlıdere, 2023, s. 17).

Akçura üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ahmet Kanlıdere, bu çalışmalar içerisinde iki doktora tezine önem verir. Bu tezlerden biri David S. Thomas'ın "The Life and Thought of Yusuf Akçura (1875-1935)" (Montreal, 1976) adlı yayımlanmamış doktora tezidir ve Niyazi Berkes'in danışmanlığında hazırlanmıştır. İkincisi ise 1979 yılında Alexsandre Benningsen danışmanlığında Fransız Türkolog François Georgeon'un hazırladığı "Aux Originies du nationalisme turc: Yusuf Akçura (1876-1935)" (Paris, 1980) yayımlanmış, Türkçeye de çevrilmiş tezdur. Bu iki tez Akçura çalışmaları için önemlidir fakat tezler Akçura'nın sadece Türkiye'deki faaliyetleri ve hayatı üzerinedir (Kanlıdere, 2023, s. 17). Kanlıdere bu sebepten yola çıkarak tanıttığımız eseri hazırlamış ve eserinde, üzerinde pek çalışılmayan Rusya'daki hayatına, Rusya Türklerinin faydası için yaptığı faaliyetlerine yer vermiştir. Kanlıdere'nin, ilk defa incelendiğini söylediği mektuplarda ve diğer belgelerde, Akçura'nın Paris yıllarını, Simbirsk, Kazan, Züyebaş köyü ve Bahçesaray'daki ruhsal sarsıntılı dönemlerini görme; fikri gelişimini ve toplumsal alanda

edindiği rolü tanıma imkânına erişiyoruz. Akçura'nın Ahmet Ferit Tek ve eşi Müfide Tek ile mektuplaşmaları, Akçura'nın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmıştır. Bu mektup ve belgeler, dönemi anlamamıza yardımcı olan, içerisinde önemli mesajları da barındıran kıymetli hazinelerdir. Bu bakımdan, eserin alana katkısı, Akçura'nın Rusya dönemi hakkındaki bilgileri derinleştirilmesi ve bilinmeyen önemli bazı hususları ortaya çıkarmasıdır. Yazarın yararlandığı mektup ve belgeler Tek-Esin Vakfı arşivinden çıkmıştır¹. Akçura'nın Ahmet Ferit'e ve Müfide Hanım'a gönderdiği mektuplar bu arşivde yer almaktadır. Kanlıdere tarafından bu zamana kadar incelenmediği söylenen mektup ve belgeler, eserin ön sözünde belirtildiği gibi "uzun ve zahmetli bir okuma sonrasında" çözümlenerek yayımlanmıştır.

Eser, iki ayrı kısımdan oluşur. Ana bölümler, içindekiler bölümünde, birinci ve ikinci kitap olarak adlandırılmıştır. Akçura'nın daha çok hayatının anlatıldığı birinci kısımda doğumundan ölümüne kadar onu etkileyen olaylar, yaptığı çalışmalar ve karşılaştığı sorunlar anlatılır. Yazar bu bölümde, Akçura'nın hayatını, neredeyse günü gününe tüm detayları ile mektupları da kullanarak aktarmıştır. Kronolojik anlatım ile, her başlığın kapsadığı zaman dilimi içerisinde geçen olaylar anlatılmış ve yazarın dediği gibi "bütüncül bir portre" ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci kısımda, Akçura'nın ailevi kökenleri daha önce ortaya konulmamış belge ve kanıtlarla yeniden oluşturulmuş; doğum yılına dair ithilaflar, eserde belirttiği kayıtlarla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Kitabın ilk bölümünde Akçura'nın, idadi yıllarında gönderildiği sürgün hayatından Paris'e kaçarak başladığı yeni dönem, hayatını etkileyen olaylarla paralel olarak anlatılmıştır. Akçura, Paris'te Ulum-i Siyasiye Mektebi'ne girince burada düşüncelerini şekillendiren isimlerle tanışmış ve farklı alanlarda farklı gelişmelerden haberdar olmuştur. Yaşadığı bu dönemde onu etkileyen Albert Sorel, Leroy Beauliev, Ernest Renan gibi tanınmış Fransız aydınlarından dersler almıştır. Derslerden edindiği bilgiler, ortaya koyduğu teori ve metotların ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ndeki çalışmalarının ana kaynağını oluşturmuştur. Paris'ten Rusya'ya, Rusya'dan da Türkiye'ye giderek birçok ülkeyi dolaşması, bulunduğu statüsel konum ve ortam ile bağlantılı olarak bahsedilmiş diğer konulardan biridir.

Eserde, Rusya'ya ilk gelişinde katıldığı kongreler, toplantılar kronolojik sırayla detaylıca anlatılmıştır. Kongrelerin ve toplantıların yanında "Kazan Muhbiri" Gazetesi'nin başına geçmiş ve gazetecilik deneyimini ilk burada kazanmıştır. Hem "Kazan Muhbiri"nde hem de Ahmet Ferit'in çıkardığı "Türk" Gazetesi'nde Türk dünyası hakkında önemli yazılar yayımlamıştır. Ahmet Ferit ile yazışmaları eserin muhtelif yerlerinde geçmektedir. Rusya Türklerinin hakkını savunmak ve yaşadıkları sıkıntıları anlatmak için Kadet Partisi'ne katılan Akçura, bu parti ile fikirlerini açıklasa da Duma Meclisi'nde de etkili olmaya çalışmıştır. Daha sonra İstanbul'a gelen Akçura burada Osmanlı siyasi hayatı ile ilgilenir. Osmanlı aydınlarını eleştirerek tartışma yaratmak istemiş, bu yüzden fikirlerini yazıya dökerek eleştiriler almaya çalışmıştır. "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesini de yayımlayarak kendisine gelecek eleştirileri kabul etmiştir. Bu konuda Ahmet Kanlıdere'nin araştırmaları sırasında keşfettiği kısma değinmek önemlidir: "Üç Tarz-ı Siyaset" in yayımlanma sürecinde, Ali Kemal'e karşı, Akçura ve Ahmet Ferit dayanışma içerisinde olmuşlardır (Kanlıdere, 2023, s. 267). Ahmet Ferit, siyasi ideoloji olarak Osmanlıcılık fikrini savunuyor olsa da Akçura'nın fikirlerine önem vererek, Akçura'nın da yönlendirmesiyle bu konuda yazı yayımlamıştır ve Akçura'nın yanında yer almıştır.

¹ Tek-Esin vakfı, tanınmış sanat tarihçisi Emel Esin'in kurduğu vakıftır. Emel Esin, Akçura'nın idadi yıllarından tanıştığı ve bir ömür dostu olan Ahmet Ferit Tek'in kızıdır.

“İkinci Kitap” kısmında ise Akçura’nın düşünceleri anlatılır. Yine belge ve mektuplarından yararlanarak onun Türkçülük, eğitim reformu, kadın hakları, dinî ıslahatçılık ve medreselerin ıslahı, Pantürkizm ve Panislamizm hakkındaki görüşleri ve çalışmaları, Osmanlı aydınlarına eleştirileri ve Osmanlı’nın politikaları hakkında görüşlerine yer verilmiştir. Konuların her biri başlı başına bir makale olduğu için hepsine değinmek mümkün değildir. Kısaca bahsedilirse Akçura Türklüğün, sınımlaması gereken bir liman olduğunu ve Osmanlılık fikrinin hiçbir faydasının olmadığını söyler. Bununla paralel olarak Osmanlı’nın Almanya ile değil, Rusya ile iyi ilişkiler kurması gerektiğini, Rusya Türklerine olan sorumluluğu ve tarihin getirisini birbirine yakın yapı ve dengeler nedeniyle Rusya’nın daha iyi bir müttefik olacağını savunmuştur. Kadınların hem eğitimde hem de çalışma hayatı içerisinde daha aktif olması ve eşitlik çerçevesinde münasebetlerin kurulması gerektiğini hem yazılarında hem de katıldığı toplantılarda ifade etmiştir. Eğitim reformu hakkında ise reformun Rus mekteplerinde olduğu gibi olması gerektiği, yeni okullardan ziyade mekteplerin iyileştirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Eserin “Ekler” kısmında Akçura’nın torunu Yusuf Civelekoğlu ile yapılan röportaja, Akçura’nın hazırladığı tercüme-i hâline, Ahmet Ferit’in onun hakkında yazdığı tek yazı olan, “Yusuf” yazısına, Akçura’nın diplomasına yer verilmiş, belgeler ve fotoğraflar kısmında ise Yusuf Civelekoğlu’nun arşivinden fotoğraf ve belgeler sunulmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Türk dünyasının ve Türklüğün en önemli şahsiyetlerinden biri olan Yusuf Akçura’nın hayatı üzerine yapılan çalışmalar, yeni belgeler ışığında yeniden bir incelemeye vesile olabilir. Bu yüzden yapılan her çalışma önemlidir. Ahmet Kanlıdere’nin eserin ön sözünde bahsettiği “bütüncül bir Akçura portresi” çıkarma işlemi belgeler ışığında yapılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın ana gayesinden sapmadan, detaylı olarak biyografisi tanıtılmıştır. İkinci kitap bölümünde ise fikirleri; etkilendiği veya bağlantılı olduğu kişi veya olaylarla beraber açıklanmıştır. “Bütüncül bir Akçura portresi” çizilmesi için tüm bu derinliklerin hesap edilerek detaylandırılması ve doğru bağlantılarla birleştirilmesi eseri başarılı kılan bir diğer etkidir. Akçura’nın başından geçen ve ilk kez bu eserde bahsedilen Rus kızı “Nihal” ile olan aşkı ve sonrasında evliliği, araştırmacılar için yeni bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkar. Siyasi hayatı ile birlikte kültürel ve kişisel hayatı bu eser ile birlikte verilmiştir. Bununla birlikte eserde, ruhi bunalım dönemleri, yalnız hissettiği anlar ve parasızlıkla geçen günleri, bu anlara tanıklık eden kişilerle beraber mektuplar da kullanılarak gösterilmiştir.

Ahmet Kanlıdere, ortaya koyduğu eserle, yeni mektup ve belgeleri kullanarak hacimli bir yapıtı ortaya çıkarmıştır. Ön sözde belirttiği amaçlara ulaşmak için, yaptığı araştırmaları bağlam ekseninde değerlendirerek okuyucuya sunmuştur.

Kaynaklar

Kanlıdere, A. (2023). *Yusuf Akçura ve Rusya Türklüğü*. Ötüken.

